

*До разової спеціалізованої
вченої ради ДФ 08.051.131
Дніпровського національного
університету імені Олеся
Гончара*

РЕЦЕНЗІЯ

**на дисертацію Сіренка Сергія Володимировича на тему:
«Особливості регулювання примусового виконання рішень суду під час
воєнного стану», подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора
філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дослідження. Повномасштабна воєнна агресія та запровадження воєнного стану в Україні істотно вплинули на функціонування системи примусового виконання судових рішень. У багатьох випадках виконання судових рішень стало фізично неможливим (особливо на територіях, де ведуться бойові дії чи які опинилися в окупації); робота органів виконавчої служби та приватних виконавців зазнає об'єктивних обмежень і небезпек. Для захисту найуразливіших категорій боржників та підтримання правопорядку держава вимушено впровадила тимчасові заходи – зокрема, мораторії на виконання окремих рішень, відстрочки, пільгові режими тощо. Згодом, впродовж триваючої війни виникає об'єктивна необхідність переходу від тимчасових заходів регулювання примусового виконання рішень суду під час воєнного стану до більш усталених та стабільних. В цих умовах питання забезпечення дієвого виконання судових рішень набуває особливого значення, адже ефективність правосуддя великою мірою залежить від реального виконання ухвалених судом рішень, навіть у період надзвичайних ситуацій та воєнного стану.

Обрана тема є надзвичайно актуальною ще й тому, що дотепер у правовій науці фактично не було комплексних досліджень, присвячених примусовому виконанню рішень суду саме в умовах воєнного часу. Така наукова лакуна, у поєднанні з нагальною потребою оперативного вдосконалення законодавства про виконавче провадження під сучасні виклики, зумовлює новизну і значущість проведеного дисертантом дослідження. Актуальність тематики підсилюється практичною необхідністю напрацювання дієвих механізмів виконання рішень в умовах війни, щоб забезпечити реалізацію прав громадян і інтересів держави навіть за надзвичайних обставин. Отже, дисертаційна робота є своєчасною, має важливе теоретичне і суттєве прикладне значення для подальшого розвитку національної правової системи та практики примусового виконання.

Аналіз зв'язку роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Тематика дисертації відповідає пріоритетним напрямам державної правової політики щодо зміцнення законності і правопорядку під час війни. Зокрема, положення роботи узгоджуються зі Стратегією національної безпеки України (Указ Президента від 14.09.2020 №392/2020), Національною стратегією у сфері прав людини (Указ Президента від 24.03.2021 №119/2021) та іншими програмними актами (наприклад, Комплексним стратегічним планом реформування органів правопорядку на 2023–2027 роки, затвердженим Указом Президента від 11.05.2023 №273/2023). Дисертаційне дослідження виконано на кафедрі цивільного, трудового та господарського права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри та в межах наукової теми: «Виявлення особливостей та вдосконалення нормативних парадигм у сфері регулювання цивільно-правових відносин та господарської діяльності в Україні в умовах євроінтеграції» (державний реєстраційний № 0122U001411). Крім того, тематика роботи відповідає пріоритетним тематичним напрямам наукових досліджень, визначеним Урядом на воєнний і післявоєнний періоди (Перелік, затверджений

постановою КМУ №476 від 30.04.2024, щодо пріоритетів до кінця року, наступного за роком припинення воєнного стану, а також Перелік, затверджений постановою КМУ №942 від 07.09.2011, щодо пріоритетів до 2023 року).

Аналіз змісту дисертації (мета, завдання, методи, структура, новизна). Дисертаційна робота має чітко визначені мету та завдання, які повною мірою охоплюють досліджувану проблематику. *Мета* дисертації сформульована як комплексне дослідження особливостей правового регулювання примусового виконання рішень суду під час воєнного стану та розробка науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення виконавчого провадження в цих умовах. Для досягнення цієї мети дисертантом поставлено низку конкретних *завдань* (с.22-24), що логічно впливають з мети і вирішуються у процесі дослідження.

Методологія дослідження. Дисертація ґрунтується на сучасних методологічних засадах. У роботі застосовано широкий спектр як загальнонаукових, так і спеціальних методів – діалектичного, системно-аналізу, історико-правового, порівняльно-правового, формально-логічного, статистичного (зокрема, для аналізу емпіричних даних щодо ефективності виконання судових рішень у період воєнного стану), метод моделювання правових ситуацій тощо. Комплексне використання методів дало змогу забезпечити об'єктивність, всебічність та достовірність отриманих результатів.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація відзначається продуманою структурою, що відповідає логіці дослідження. Основний текст роботи викладено на 187 сторінках (загальний обсяг – 231 сторінка). Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та додатків; список використаних джерел містить 206 найменувань. У вступі сформульовано мету й завдання дослідження, визначено його об'єкт та предмет, описано методологічні підходи, наукову новизну та практичну значущість отриманих результатів.

Зміст розділів дисертаційного дослідження. Перший розділ дисертації закладає теоретичний фундамент дослідження. У ньому розкрито сутність понять

“примусове виконання судових рішень” в контексті надзвичайних умов, розглянуто історичний розвиток вітчизняного законодавства про виконавче провадження, проаналізовано сучасний стан правового регулювання цієї сфери. Автор визначає, що примусове виконання рішень суду – це завершальна стадія правосуддя, без якої судове рішення не має практичного сенсу. Акцентовано увагу на конституційних засадах обов’язковості судових рішень (ст.124 Конституції України) та підкреслено, що в період перших десятиліть незалежності України довелося створювати власну ефективну систему виконання рішень практично з нуля. Загалом у першому розділі дисертант сформулював теоретико-правові основи функціонування інституту виконання судових рішень та окреслив ключові проблемні питання, які загострюються за умов воєнного стану.

Другий розділ присвячено аналізу сучасної практики адміністративно-правового регулювання виконавчого провадження під час воєнного стану. Дисертант детально дослідив спеціальні нормативні акти, прийняті у зв’язку з воєнним станом, та оцінив ефективність їх реалізації. Встановлено, що введені тимчасові процедури (мораторій на примусове стягнення окремих заборгованостей, відтермінування виконання, особливий порядок розгляду скарг тощо) є необхідними, але породжують і нові виклики. Автор виявив низку проблем, зокрема: тривалість та складність судових процедур оскарження дій виконавців в умовах, коли робота судів ускладнена; перевантаженість виконавців справами через збільшення кількості невиконаних рішень; недостатній контроль з боку держави за виконанням рішень у кризових умовах, що може призводити до зловживань (наприклад, використання воєнного стану як приводу для ухилення від виконання). Важливо, що дисертант порівняв норми воєнного часу із звичайними умовами і показав, які положення законодавства потребують зміни. Значну увагу в розділі приділено діяльності органів та осіб, що виконують рішення: проаналізовано функції Міністерства юстиції, органів державної виконавчої служби, приватних виконавців у нових умовах та оцінено

ефективність їх взаємодії. Автор вказує, що воєнний час вимагає від виконавців не лише дотримання законності, але й оперативності та гнучкості, яких чинна система не завжди здатна забезпечити. Зарубіжний досвід (окремо розглянуто приклади США, окремих країн ЄС) демонструє, що запровадження механізмів раннього реагування на загрозу неплатоспроможності боржників і сильнішого контролю за ходом виконавчих проваджень може підвищити ефективність. Цей досвід враховано дисертантом при формулюванні рекомендацій.

Третій розділ носить виразно прикладний характер. У ньому дисертант обґрунтовує конкретні пропозиції з удосконалення правового регулювання примусового виконання рішень в умовах воєнного стану. Зокрема, пропонується імплементувати положення міжнародних стандартів щодо забезпечення безперервності правосуддя в умовах надзвичайних ситуацій – наприклад, Рекомендації CM/Rec(2003)17 Комітету Міністрів Ради Європи, яка наголошує на забезпеченні процедурних гарантій для сторін навіть за умов війни. Дисертант розробив авторську концепцію “особливого режиму виконавчого провадження” на період війни – це сукупність нормативних та організаційних заходів, спрямованих на адаптацію процесу виконання рішень до екстремальних умов. Впровадження такого режиму передбачає, зокрема, можливість пріоритетного виконання певних категорій рішень, важливих для держави (наприклад, рішень щодо конфіскації майна ворога, повернення коштів до бюджету, стягнення на користь соціально незахищених осіб), навіть за рахунок відстрочки менш критичних стягнень. Також дисертант пропонує удосконалити процедури післявоєнного відновлення виконавчих проваджень – розробити порядок передачі та поновлення виконавчих документів після деокупації територій чи відновлення діяльності судів. Запропоновано низку законодавчих змін: до Закону України «Про виконавче провадження» (щодо розширення територіальної підсудності виконавчих проваджень у разі переміщення сторін, щодо тимчасового призупинення нарахування пені і штрафів під час дії воєнного стану, щодо

особливостей звернення стягнення на майно, залучене до оборонних потреб тощо); до Кримінального кодексу України (щодо посилення відповідальності за умисне невиконання рішень в умовах воєнного стану); до процесуального законодавства (щодо розширення можливостей дистанційного розгляду скарг на дії виконавців). У висновках роботи наводиться узагальнення результатів, сформульовано основні висновки та рекомендації, які свідчать про виконання мети дослідження.

Висновки за результатами виконання дисертаційної роботи підкреслюють наукову новизну та практичну цінність проведених досліджень.

Список використаних джерел свідчить про те, що під час роботи було проаналізовано сучасні результати наукових досліджень.

Таким чином, дисертація є завершеною науковою працею, а її оформлення відповідає встановленим вимогам МОН України.

Наукова новизна та практичне значення. Дисертант досягнув значних наукових результатів, які мають новизну і практичну цінність. *Новизна* одержаних результатів проявляється, зокрема, у наступному: вперше запропоновано цілісне бачення адміністративно-правового механізму забезпечення виконання судових рішень під час воєнного стану (виконавче провадження розглянуто як самостійний об'єкт правового регулювання у сфері національної безпеки та правопорядку); уточнено зміст базових категорій та термінології у сфері виконання рішень в умовах війни (надано авторські визначення ряду понять, зокрема “особливий режим примусового виконання”, “адаптивне виконання рішення” тощо); обґрунтовано необхідність впровадження нових підходів до діяльності органів примусового виконання у період воєнного стану (йдеться про розширення повноважень виконавців у напрямі захисту публічних інтересів, гнучке призупинення чи прискорення виконання за потреби, тіснішу координацію з іншими органами – військовими адміністраціями, правоохоронними органами); систематизовано та класифіковано інструменти

державного впливу на різних стадіях виконавчого провадження за умов війни (включно із судовим і позасудовим контролем за діями виконавців в особливий період); запропоновано низку інноваційних змін до законодавства, спрямованих на підвищення ефективності виконавчого провадження під час війни (зокрема щодо впровадження в національне право механізмів раннього реагування та превентивних заходів, посилення кримінальної і адміністративної відповідальності за невиконання рішень, оптимізації процедури перерозподілу справ у разі евакуації судів та забезпечення права сторін на дистанційний судовий захист). Отримані наукові положення поглиблюють знання в галузі адміністративного права, зокрема щодо функціонування інституту примусового виконання судових рішень в екстремальних умовах, і є суттєвим внеском у розвиток теорії виконавчого провадження.

Практичне значення результатів дисертації полягає у можливості їх використання в нормотворчій та правозастосовній діяльності. Запропоновані зміни до нормативних актів можуть бути враховані законодавцем та Міністерством юстиції України при реформуванні системи примусового виконання (зокрема, у рамках вдосконалення Кодексу України з процедур банкрутства, Цивільного процесуального кодексу, в частині виконавчого провадження, тощо). Висновки і рекомендації дисертанта вже зараз можуть стати в пригоді органам державної виконавчої служби та приватним виконавцям – для оптимізації їх роботи у період воєнного стану (наприклад, при розробці відомчих інструкцій щодо дій виконавців у зоні бойових дій, при створенні резервних електронних копій виконавчих проваджень, покращенні взаємодії з військовими адміністраціями у питаннях пошуку майна боржників тощо). Крім того, результати дослідження можуть бути використані у освітньому процесі – при підготовці навчальних курсів з адміністративного права, виконавчого провадження, забезпечення прав людини в умовах надзвичайних ситуацій.

Загальна оцінка дисертаційної роботи. Рецензована дисертація є актуальною, ґрунтовною та добре опрацьованою науковою працею. Дослідження відзначається комплексним підходом, глибиною аналізу і переконливістю висновків. Структура роботи відповідає меті дослідження; матеріал викладено логічно, на високому науковому рівні. Автор продемонстрував високий професіоналізм, вміння критично оцінювати законодавство та практику, формулювати обґрунтовані пропозиції щодо їх поліпшення. Сформульовані наукові положення, висновки і рекомендації є достовірними, тобто такими, що відповідають реальній дійсності. Дисертант продемонстрував коректність при використанні фундаментальних наук у вирішенні прикладних проблем (до прикладу, підрозділи 1.3, 2.1, 3.2). Отримані результати мають як теоретичну цінність (розвиток наукових уявлень про примусове виконання судових рішень під час війни), так і практичну значущість (пропозиції для державних органів щодо вдосконалення законодавства та діяльності виконавчої служби). Дисертація повністю відповідає профілю спеціальності 081 «Право», її зміст і оформлення відповідають встановленим вимогам до кваліфікаційних наукових робіт на здобуття ступеня доктора філософії. Текст роботи відзначається академічною доброчесністю: запозичення інших авторів належно оформлені, плагіату не виявлено.

Попри численні позитивні сторони, у роботі є декілька аспектів, що потребують уточнення або подальшого обговорення:

1. У дисертації здійснено якісний аналіз законодавства та практики, проте було б доречно підкріпити окремі положення статистичними даними або конкретними практичними кейсами. Так, наведення актуальної статистики щодо кількості виконавчих проваджень, що призупинені або не виконані через воєнні дії, середньої тривалості виконання рішень у воєнний час, відсотка фактично виконаних рішень тощо дозволило б більш наочно показати масштаб проблеми

та оцінити ефективність існуючих механізмів. Включення таких емпіричних даних посилює б прикладну цінність роботи.

2. Автор обґрунтовує необхідність підвищення ефективності примусового виконання судових рішень у період воєнного стану та пропонує відповідні заходи. Водночас у роботі не визначено чітко, за якими показниками оцінювати цю ефективність. Було б доцільно уточнити, які кількісні чи якісні критерії слід використовувати для вимірювання успішності запропонованих змін (наприклад, частка виконаних виконавчих документів, середні строки виконання, відсоток повернення боргів стягувачам, рівень задоволеності сторін тощо). Роз'яснення підходів дисертанта до оцінювання ефективності виконання рішень дозволило б краще зрозуміти практичний вплив дослідження.

3. Сіренко С. В. розглядає проблематику виконавчого провадження під час воєнного стану загалом, без виокремлення специфіки різних видів судових рішень чи категорій боржників та не акцентує на особливостях виконання певних категорій рішень – наприклад, соціально значущих (стягнення аліментів, виплата соціальних допомог), рішень щодо майнових спорів між приватними суб'єктами, рішень, боржниками за якими є держава або військові формування тощо. Проте, адміністративно-правові заходи регулювання можуть відрізнятися залежно від характеру зобов'язань та статусу боржника. Обговорення цього питання під час захисту дозволить ширше поглянути на проблему і оцінити, наскільки універсальними є запропоновані підходи чи потрібна їх диференціація залежно від природи конкретних виконавчих проваджень.

4. У дисертації пропонується активніше запроваджувати електронні сервіси та дистанційні процедури у виконавчому провадженні (електронне подання документів, дистанційний розгляд скарг на дії виконавців тощо) для забезпечення безперервності процесу виконання рішень під час війни. Ця ідея є прогресивною, але виникає питання щодо її практичної реалізації в умовах воєнного часу. Чи враховано ризики, пов'язані з перебоями зв'язку,

електропостачання, кібератаками або відсутністю у деяких учасників потрібних технічних засобів? Наскільки готові органи виконавчої служби до повноцінної роботи в онлайн-режимі? Було б цікаво почути, як автор бачить мінімізацію цих ризиків та забезпечення надійності функціонування електронних систем виконавчого провадження в умовах воєнного стану.

Зазначені зауваження не мають принципового характеру і не знижують загальної позитивної оцінки дисертації. Вони радше відображають можливості для подальшого розвитку тематики та наукової дискусії, ніж вказують на недоліки дослідження. У цілому дисертаційна робота справляє **виключно позитивне враження** як завершене наукове дослідження.

Висновок. Дисертація «Особливості регулювання примусового виконання рішень суду під час воєнного стану» відповідає встановленим вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії (відповідно до Порядку присудження ступеня доктора філософії, затв. постановою КМУ від 12.01.2022 №44). Її автор – *Сіренко Сергій Володимирович* – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (на підставі результатів публічного захисту).

Рецензент:

Зав. кафедри цивільного, трудового
та господарського права,
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара, МОН України
д-р політ. наук, канд. юрид. наук, професор

Ігор АЛЕКСЕЄНКО

Підпис д-р політ. наук, канд. юрид. наук,
професора Алексєєнко І. Г.

«ЗАСВІДЧУЮ»

Проректор з наукової роботи
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара

«01» 08 2025 р.

Олег МАРЕНКОВ